

Nemezelés

Huovutus

**Η κατασκευή της
τσόχας**

Felting

Viltimine

Filcēšana

To the reader

This teaching material of felting you have got in your hands has been produced by the HANDISCOLA –project that was approved into the Socrates/Grundtvig 1 Programme funded by the European Union. The material is a result of the co-operation between the representatives of five countries participating in the project. The main responsibility for collecting the material had the Hungarian participant. The material has been tested in pilot courses and handicraft teachers and researchers have expressed their expert opinions on the material. We would like to thank all our external experts for their help.

Altogether ten teaching materials in six languages have been produced in HANDISCOLA – project. The languages are English, Estonian, Greek, Finnish, Hungarian and Latvian. The themes are ceramics, bookbinding, naalbinding (needle looping), one-log boat, woodcarving, ribbon weaving, embroidery, felting, rug weaving and birch bark work. Four seminars were arranged during the project and more material about the European handicraft tradition can be found in the reports made from these seminars. Most of the material is seen at the internet address: <http://213.28.44.180/palvelut/opetustoimi/koulujen-sivut/tvop/Handiscola/index.html>

“HANDISCOLA –handicraft is common language” –project started at the end of the year 2001 and it ends in the beginning of October 2003. The aim of the project is to enhance the common European knowledge of handicraft tradition. Another aim is to preserve old traditions and to transmit them to new users. In the seminars during this project the participants have had a chance to get acquainted with the partners’ activities. In the work shops they have put the method “learning by doing” in practice and tested the name of the project “handicraft is common language” – words are not necessarily needed.

The partners of the HANDISCOLA –project are:

Adult Education Centre of Kuusankoski, Finland (Co-ordinator)
Adult Education Centre and Folk High School of Kymenlaakso, Anjalankoski, Finland
Rääma Noorte Ühing “Noorus”, Pärnu, Estonia
Pärnu Kutseõppekeskus, Pärnu, Estonia
Latgales Amatniecības Meistaru Skola, Berzgale, Latvia
Petöfi Kulturális KHT, Orosháza, Hungary
European Perspective and Development Center, Athens, Greece
and its co-partner
Comission of Popular Education of Pieria, Katerini, Greece

We hope that this teaching material would serve the needs of adult education in various countries among handicraft professionals and amateurs. We believe that the material gives stimuli to teachers and instructors to arrange courses and background information and concrete instructions to a single learner to make the product presented in the book.

Miikka Rikala
Coordinator

Seppo Tahvanainen
Editor

Nemezelés

Története és hagyományai

A nemezelés ősi kézműves mesterség, amely világszerte elterjedt és ismert volt. Nemezeléssel számos tárgy állítható elő. A nemez jó hőszigetelő képességgel rendelkező, puha anyag, és ezért egyaránt véd a hősséggel és a hideggel szemben.

A nemezelés során általában birkagyapjút használnak fel. A gyapjú szálait nemezelik össze víz és szappan segítségével, mechanikai erő felhasználásával.

A nemezkészítés valódi hazája Közép-Ázsia. A kínai krónikák Közép-Ázsiát a „nemez országának” nevezik. A nemezelés hőkora időben a lovak háziasításával, a harci szekerek, valamint a vasszerszámok használatának elterjedésével esik egybe.

A nemezt lakósátrak (a nemezt jelentő eredeti török szó a jurtt, ami valójában azt a helyet jelöli, ahol a sátrat felállítják), valamint alvásra és padlóborításra szolgáló szőnyegek készítésére használták. Jól ismertek a nemezeléses eljárással készült lakókocsi- és lótakarók. A nemezt különböző ruhák, kalapok, köpenyek, lábbelik és harisnyák készítésére is felhasználták. Más szavakkal a nemezeléssel előállított tárgyakat mindennapi használatra szánták.

Az állattenyésztésből élő vándorló népek számára a nemez életük szerves részét és kultúrájuk alapját képezte. Szertartásaikban is szerepet játszott ez az anyag. A nemez

színeinek, mintáinak és formáinak szintén jelentőségük volt. A fehér a tisztaság és az erő jelképe volt. A menyasszonyokat fehér nemezre ültették le, és az írásos feljegyzések szerint Temudzsint (aki a későbbiekben a Dzsingisz Kán nevet vette fel) egy fehér nemeztakarón koronázták fejedelemmé. Törökországban még mindig használnak mintás fehér nemeztakarókat csecsemők védelmére és letakarására, és a türkmének imaszőnyegeinek is fehér az alapszíne.

Mivel a nemez természetes anyag, az újra lehetett hasznosítani. A régi, kopott nemezdarabokat nem dobták el, hanem inkább egy új tárgy felhasználására használták fel. A hiedelem szerint a régi tárgy hatalma és lelke az új tárgyba szállt át.

A régészek által a kelet-turkesztáni Turfan sivatagban talált legrégebbi nemeztárgyat a Krisztus előtti 2000. Év tájára datálták, más szavakkal az körülbelül négyezer éves. Ez alatt az idő alatt száraz homok fedte és őrizte meg.

Az Altáj hegység Pazirik nevű völgyében szkíta hercegek fagyott sírjait találták meg. A jég mindent jó állapotban őrzött meg. A Krisztus előtti 6–4. századból származó nemeztárgyak igen magas művészi színvonalat képviselnek. A sírkamrák falait nemezzel fedték be, amelyek közül néhányat gyönyörű minták ékesítettek.

A Földközi tenger partján élő népek még az ókorban elsajátították a nemezelést, míg Észak-Afrikába ez a mesterség Keletről a 8. Században érkezett meg. Észak- és Dél-Amerikába európai bevándorlók vitték be a nemezkészítés technikáját. Északon a norvégiai Hordalandban talált két nemezdarab képezi a legrégebbi nemez-leleteket. Ezeket a Krisztus előtti 400 – 500. Évek közé datálták, és ezek egy eltemetett férfi lábai köré vannak csavarva. Északon vannak más leletek is, például a dániai

Hedeby-ben talált, kátránnyal átitatott nemez álarc, amelyet a viking korra datálnak.

A magyarok a „nemez” szót több ezer éve ismerik. Melich János így ír: A magyar „nemez” szó a legrégebbi írott magyar szövegekben is megjelenik, és nincs kétség afelől, hogy a jelenlegi Magyarország területére érkező honfoglalók nyelvén is jelen volt. A szó eredete az irányi (perzsa) nyelvre vezethető vissza, amelynek „namad” szava hordozza a nemez jelentést. A perzsa „nam” szó jelentése „vert” (Magyar Nyelv – Hungarian Language, 1930).

Nemcsak birkagyapjút, hanem más állati szőrt is használtak. Még a 20. Század elején is majdnem minden állattartással foglalkozó családban készítettek szőrlabdákat a gyermekek számára. A kutatás és az irodalom azt bizonyítja, hogy az ország különböző régióiban ismerték szőrlabda elkészítésének módját, és készítettek is ilyeneket. A szőrlabda elkészítésének módjai a különböző régiókban igen hasonlóak voltak. A szőrlabdát ló- vagy tehénszőrből készítették, amit hónapokig gyűjtöttek.

A nemezkészítés főként Oroszországból érkezett Finnországba, de részbe nyugatról is. A 19. Században az orosz nemezcipőkészítők házról-házra jártak, és az egyes gazdaságok saját gyapjújából készítettek nemezcipőket. A hideg északi éghajlat következtében a nemeztárgyak legfőbb funkciója abban állott, hogy védjenek a hideggel szemben. A legfontosabb tárgyak harisnyák, cipők, papucskok, talpbetétek, egyujjas kesztyűk, kalapok és sapkák voltak.

Észtországban a nemezelés nem volt ennyire elterjedve, mivel a juhok gyapja rövid és durva volt, de a lakosság vásárolt nemez termékeket az utazó kereskedőktől. Az asszonyok néha készítettek cipőket nemezeléses módszerrel.

Labda készítése

Vegyen egy nagy marék kártolt gyapjút (körülbelül gyermekfejnyi nagyságút), és öntsön rá forró szappanos vizet. Szébb labdát készíthetünk, ha színes szálakat használunk. Ezt a marék gyapjút nedves szappanos kézzel összenyomkodjuk és gömb alakúra formáljuk. A gyapjú a kéz melege és a nyomkodás hatására szilárdabbá válik. Ha kézzel formáljuk kerekre a labdát, az szilárdabbá válik annak a nyomásnak a hatására, amelyet minden oldalról ki kell rá fejteni.

A fentiekben leírt eljárás során a gyapjúlabda kisebbé és szilárdabbá válik. Az eljárás végén a labdát teljes erővel lehet összenyomni, hogy az megfelelő keménységre tegyen szert. Az elkészült munkát friss vízzel kell leöblíteni, és készen is van a játékszer. Hagyja megszáradni. Száradást követően a rugalmas visszapatlanó labda alkalmas a házon belüli játéokra.

Kisebb táska készítése

Egy kisebb táska (15 x 15 cm) elkészítéséhez megközelítőleg 100 g gyapjúra van szükség. Sűrű len- vagy pamutvászonból, vastag kartonból vagy műanyagból ki kell vágni a sablont (formát) a táska számára.

A vastag gyapjú rétegekből vékonyakat hasítunk, majd ezeket két részre osztjuk.

Ha Ön díszítéseket kíván elhelyezni a táskán, úgy a díszítésre szolgáló gyapjúfürtöket helyezze először a sablonra.

Ezután a sablont a gyapjú rétegek felével befedjük, úgy, hogy a szálak váltakozva függőlegesen és vízszintesen helyezkedjenek el. A sablon körül 3 cm-t rá kell hagyni a szegély céljára.

Miután 4–6 gyapjú réteget elhelyeztet, kezdje el a forró szappanos víz csepegtetését. A szegély-ráhagyást ne nedvesítse be.

Finoman kezdje el a nedves gyapjút dörzsölni. Az egész darabot addig kell néhány percen át kézzel dörzsölni, amíg az elülső oldalon létre nem jön a nemez.

Fordítsa meg a munkadarabot. A szegély ráhagyást rá kell hajtani a sablon széleire, és gondosan meg kell nedvesíteni. Ezután a másik oldal gyapjú rétegeit egymást keresztezve, ugyanúgy helyezük el, mint az elülső oldalon. Ezen az oldalon is ráhagyást hagyunk a szegély számára.

A munkát megnedvesítjük, és ugyanúgy megdörzsöljük, mint az elülső oldalon. Amikor a második oldal nemezelve van, a munkát óvatosan megfordítjuk, és nemezéljük a szegély-ráhagyást az elülső oldal számára.

Különös gondosságra van szükség a szegélyek nemezélésekor annak érdekében, hogy megakadályozzuk a szálak eltolódását, továbbá a túl vastag szélek létrejöttét.

A dörzsölés addig folytatódik, amíg az egész anyag nincs nemezelve. A nyomóerőt fokozatosan növeljük, miközben kezünket az egész idő alatt nedves és szappanos állapotban tartjuk.

Amikor a munka már kellő mértékben nemezelve van, felvágjuk a táska száját, és eltávolítjuk a sablont. A munkát ezután kifordítjuk, ellenőrizzük, és ha szükséges még egy kicsit finoman megdörzsöljük, hogy mindkét oldala nemezelve legyen. A táska száját a kezünk között dörzsöljük.

Befejezésként fagombot vagy szalagot használhatunk be a táska zárhatóvá tételére.

Mintázás

A mintázást több módon végezhetjük. A munka díszítésének legegyszerűbb módja, ha finom és színes gyapjűrtöket helyezünk el rajta. A sablonnak nedvesnek kell lennie akkor, amikor a gyapjűrtöket elhelyezzük rajta.

Fel lehet használni egy előzetesen elkészített nemezlapból kivágott motívumokat is.

Előre nemezelt lapok

Az előre nemezelt lapok akkor hasznosak, amikor pontos körvonalakkal rendelkező mintákra van szükség. A rétegeket színes gyapjúból választjuk le, és egymást keresztezve nedves len- vagy gyapjívászonra helyezzük.

A len- vagy pamutvászon széleit ráhajtjuk a gyapjúrégekre, amelyeket ezt követően szappanos vízzel megnedvesítünk. A gyapjúrégeket és az alapul szolgáló vászon anyagot egy hengeres rúd, pld. nyújtófa köré csavarjuk, és elkezdjük egy sima felületen oda-vissza görgetni. Ezt a görgetést néhány percig olytatjuk, ezután a lapot megfordítjuk, és a másik oldalon hengerítjük néhány percig. Az ily módon előnemezelt lapot széthajtjuk, és kivágjuk belőle a mintát.

Sima (lapos) nemezmunka elkészítése

Az előnemezelt lapból kivágott mintákat nagy, nedves sűrű szövésű len- vagy pamutvászonra helyezzük. Az anyagnak mind a négy oldalán mintegy 20–30 cm-rel nagyobbak kell lennie, mint a tényleges munkának. A mintákra vékony gyapjúrteget helyezünk. 4–5 egymás szálirányban keresztező réteg után a gyapjúrtegre újabb

kis gyapjúfürtökből álló mintázott réteget helyezünk fel. Ezután további 3–4 gyapjúréteget helyezünk fel, ügyelve a szálak irányára.

Amikor az összes réteg a helyén van, a széleket ellenőrizzük és pamutvásznat mind a négy irányból rájuk hajtjuk. A munkát forró szappanos vízzel nedvesítjük meg. A munka méretétől függően 3–4 emberre van szükség a kis mozdulatokkal történő hengergetéshez, ami történhet egy 5–8 cm átmérőjű műanyag hengerrel. T munkát egy zsineggel rákötjük a hengerre, és elkezdődhet a hengergetés és a nedvesítés. Az első nemezelési fázis mintegy 20 percig tart, ezután a munkát letekerjük a rúdról, majd az ellentétes oldalról feltekerjük. A hengergetés körülbelül 20 percig folytatódik.

Amikor a munkát ismét lecsavarjuk a rúdról, azt ismét forró vízzel megnedvesítjük. Miután a munkát mind a négy oldaláról egy órán át, vagy annál hosszabb ideig hengergettük, megfordítjuk azt. Ha szükséges, a mintát átrendezzük, minek utána a hengergetés ezen az oldalon is mind a négy irányból körülbelül 10 percig folytatódik.

A hengergetést addig kell folytatni, amíg a munka eléri a kellő szilárdságot. A túlnemezélést el kell kerülni, mivel az az anyag felületét merevvé és gyűrötté teszi, de ez lehet szándékos is.

Nemezeléshez fűződő hitvallásom

A jelen kor embere egyre kisebb mértékben kötődik a természethez, és egyre kisebb lehetősége van arra, hogy természetes anyagokkal ismerkedjék meg.

Ezért fokozódó felelősség hárul a régi szakmákat és mesterségeket ismerő szakemberekre abban a tekintetben, hogy az embereket megismertessék a természetes anyagokból készült tárgyak szépségével és használhatóságával. Ez az oka annak, hogy miért próbálok olyan fogyasztási cikkeket előállítani, amelyekre a jelenkor embereinek is szüksége van. A nemezelt tárgyak szépségükkel és meghittségükkel fokozott vonzerőt gyakorolnak az emberekre. Szívesen dolgozom gyapjúval, és kedvem lelem abban, hogy a puha bolyhoz anyag hogyan alakul kezeim között táskává, kesztyűvé vagy labdává. Eközben tudni kell, hogy mikor kell finomabban, és mikor durvábban bánni az anyaggal a kívánt alak elérése érdekében. A nemezelési munka végzése közben ráérezhetünk alkotó erőnkre, miközben a makacs anyaggal küszködünk. Ha finom mozdulatokkal győzködjük, az anyag is „barátságossá” válik, és nekünk is barátságosabbaknak kell lennünk vele szemben, hogy a rusztikus anyagfelület, a nemezelt munka akkor is megtarthassa szabadságát, ha ily módon alakítjuk.

A nemez visszahoz bennünket a természetbe, miközben felfedezzük természet iránti elkötelezettségünket. A filc kreatív munka eredménye, és mi izzadságos munkával, minden idegszálunk megfeszítésével és tartalék energiáink mozgósításával teszünk szert kész termékre. Nyersanyagra az állat megölése nélkül tehetünk szert, mivel évről évre ugyanaz az állat szolgáltatja a nyersanyagot.

Az ember a természet része, akinek nem szabad rombolnia a környezetét és korlátlanul uralkodnia a természet felett, és

aki nem használhatja el a természeti erőforrásokat.

A nemez vonzó anyag. Bárki, aki ismeri a nemeznek az ázsiai népek életében játszott szerepét, felismerheti a természeti népek ősi, ámde mégis olyannyira ésszerű egyszerűségét. Ezeknek az embereknek a számára a nemezelés kreatív munka volt, amely iránt ők elkötelezettséget éreztek, és amelynek révén megőrizték múltjukat.

A hagyományoknak nagy szerepe volt a nemez minták létrehozásában és használatában. A jelenkori fogyasztói társadalom esetében az ilyen magatartás és mentalitás nagyon ritka.

Amikor valakinek a nemezélést bemutatom, mindenkor át kívánom neki adni ezeket az elveket is.

Ujj Éva
Nemez-művész

Hivatkozások

Gunilla Paetau Sjöberg: Huopa käyttötuotteesta taiteeseen. Trelleborg 1999. (Eredeti: Tova, Gammal teknik på nytt sätt. 1994.)

Nellie Jäkkö: Huovutus. Helsinki 1984.

Victoria Brown: Huovutus ja huopatytöt. Hongkong 1999. (Eredeti: New Crafts: Feltwork. 1996. – Új mesterségek: Nemezelés. 1996.)

Inge Evers: Feltmaking, Techniques and Projects. Hongkon 1987. (Eredeti: Vilt Maken. 1984. – Nemezkesztés, Technikák és projektek).

Tuija Nikunen, Marjukka Luodelahti ja Arja Ranta: Course in felting. Pages 20 – 28 from the publication by Seppo Tahvanainen (editor): (Nemezelés-tanfolyam, 20 – 28. Oldal Seppo Tahvanainen (szerkesztő) kiadványából: Preserving and Stimulating the Common Cultural Heritage in the Countries around the Baltic Sea by Adult Education in Handicrafts. (A közös kulturális örökség megőrzése és ösztönzése a Balti Tengert körülvevő országokban kézműves mesterségeknek felnőttek részére történő oktatása révén. Report of the Project Co-financed by the Nordic Council of Ministers 2001 – 2002. (A projektről készült beszámoló, amelynek finanszírozásából részt vállalt a Miniszterek Északi tanácsa.) Kuusankoski 2002.

Ujj Éva, Hitem a nemezről. Copy 2003.

Felting

History and tradition

Felting is an ancient handicraft method which has been known in different parts around the world. Numerous articles can be made by felting. Felt is soft and warm and it protects from coldness as well as heat.

The wool used in felting is usually provided by sheep. Wool fibres are felted together with the help of water and soap by using mechanical force. It is important that the material is first handled gently and then with increasing force.

The real home of felting is Central Asia. Chinese chronicles call Central Asia "the land of felt". The glory days of felt coincide with the domestication of horses, the spreading of war chariots as well as with the use of iron tools

Felt was used for making living tents (the original Turkish word for felt tent is yurt, which actually means the place, where the tent is set up) as well as sleeping mats and floor carpets. Felted living cart covers and horse blankets are also well known. Felt was also used for making various clothes, hats, cloaks, footwear and stockings. In other words felted objects were meant for everyday use.

For migrating people who made their living by herding animals felt was an integral part of their lives and a base of their culture. It also had a role in their ceremonies. The col-

ours, patterns and forms of felt also had meanings. White was a symbol of chastity and force. Brides were seated on white felt, and there are written records that Temujin, (who later took the name of Ghenghis Khan) was crowned a prince on a white felt blanket. In Turkey patterned white felt blankets are still used to protect and cover babies, and also Turkmen's prayer felts have white backgrounds.

Since felt is a natural material it could be recycled. Old, worn felt pieces were not thrown away but rather used in making a new article. It was believed that the power and the soul of the old article moved into the new one.

The oldest felt object found by archaeologists in the Turfan Desert of Eastern Turkestan was dated back to 2000 B.C, in other words it is about four thousand years old. Dry sand conserved it to the present time.

In the Pazirik Valley of the Altai Mountains frozen graves of Scythian princes have been found. Ice has conserved everything in good condition. Felts originating from the 6th to the 4th centuries B.C are artistically very high standard. The walls of the burial chambers were lined with felt, some of them were ornamented with beautiful patterns.

People living along the Mediterranean coast learnt felting in the Antique Age but to North Africa felting came from the east in the 8th century. European immigrants introduced felting to North and South America. The oldest felt finding in the North consists of two felt pieces found in Hordaland, Norway. They have been dated back to about 400-500 B.C and they were wrapped around a buried male's feet. There have been other findings in the North, as well, e.g. a tar saturated felt mask found in Hedeby, Denmark, and dated back to the Viking Age.

Hungarians have known the world “felt” for several thousand years. János Melich writes: “The Hungarian word for felt “nemez” occurs in the most ancient Hungarian written texts, and there is no doubt that it was also present in the language of the Hungarian conquerors who came into the territory of the present day Hungary. The origin of the word goes back to the Iranian (Persian) language, in which felt is called “namad”. The meaning of the Persian word “nam” is “beaten” (Magyar Nyelv – Hungarian Language, 1930).

Not only sheep wool but also other animal hair has been used. Even at the beginning of the 20th century hairballs were made to children in almost every family with farm animals. Research and literature prove that the making process of the hairball was known and experienced in different regions of the country and there was a great similarity in the making process. The hairball was made of horse or cow hair which was collected for months.

Felting came to Finland mainly from Russia but partly from the west, as well. In the 19th century Russian felt shoe makers travelled from house to house and made felt shoes from the farm's own wool. Because of the cold northern climate felt objects were meant to protect against the coldness. The main articles were stockings, shoes, slippers, insoles, mittens, hats and caps.

In Estonia felting was not so common since sheep wool was short and coarse, but felt products were bought from travelling merchants. Women have sometimes made shoes by the felting method.

Making a ball

Take a large handful of carded wool (approximately the size of a child's head) and drop hot soap water on it. The ball can be

made more beautiful by using coloured fibres. The handful is rubbed and rounded gently between wet and soapy hands. The wool gets firmer by the heat and movement. When rounding the ball in hands, it gets more solid from the pressure which should be exerted evenly from every side.

During the process the wool ball becomes smaller and more solid. At the end it can be treated with full pressure in order to get correct hardness. The finished work is rinsed with fresh water and the toy is ready. Allow it to dry, and the flexible, bouncing toy is suitable for indoor playing.

Making a small bag

Approximately 100 g wool is needed for a small bag (15 x 15 cm).

The desired pattern for the bag is cut out from dense linen or cotton, thick cardboard or plastic.

Thick wool layers are split into thin ones and divided in two parts.

If you want to have decorations, put the decorative wool fluffs on the pattern first.

After this the pattern is covered with half of the wool layers so that the fibres are alternately vertically and horizontally. A 3 cm seam allowance is left all around the pattern.

After about 5-6 wool layers you can start dropping hot soap water on them. Do not wet down the seam allowance.

Start rubbing the wet wool gently. The entire work is rubbed by hand for several minutes until the first side is felted.

Turn the work over. The seam allowance is turned over the pattern edges and wetted

down carefully. After this the wool layers for the other side are placed crossing each other in the same way as on the first side. Seam allowance is left also on this side.

The work is wetted down and rubbed in the same way as on the first side. When the second side is felted the work is carefully turned over and the seam allowance is felted to the first side.

Special care is needed when felting the edges in order to prevent the fibres from shifting and to avoid too thick edges.

Rubbing continues until the whole material is felted. Pressure is increased gradually and hands must be kept wet and soapy all the time.

When the work is felted enough the mouth of the bag is cut open and the pattern is removed. The work is turned the right side out. The work is checked and if necessary it is rubbed gently a bit more so that both sides are felted. The mouth of the bag is rubbed between hands.

A wooden button or a ribbon can be used as a final touch so that the bag can be closed.

Patterning

Patterning can be made in several ways. The most simple way is to decorate the work with fine and colourful wool fluffs. The pattern should be wet when the wool fluffs are placed on it.

Also motifs cut from pre-felted sheet can be used.

Pre-felted sheets

Pre-felting is useful when exactly contoured patterns are desired. Layers are loosened from colourful wool and put crossing each other on wet linen or cotton.

The linen or cotton edges are turned over the wool layers which are then dampened with soap water. The wool layers and the foundation material are rolled around e.g. a rolling pin and the rolling is started. Rolling is continued for a few minutes, then the sheet is turned over and rolled on the other side for a few minutes. The pre-felted sheet is rolled open and the pattern is cut from it.

Making a flat felt work

Patterns cut from a pre-felted sheet are put on large, wet, dense linen or cotton. The material should be 20-30 cm larger than the actual work on all four sides. A thin wool layer is placed on the patterns. After 4-5 layers with crossing fibre directions, another patterned layer of small wool fluffs will be placed on the wool layer. Then 3-4 wool layers are added and again with the direction of fibres in mind.

When all layers are on place, the edges are checked and the cotton is turned over them from all four directions. The work is dampened with hot soap water. Depending on the size of the work 3-4 people are needed for rolling it in small movements with e.g. a plastic cylinder (diameter 5-8 cm). The work is tied around the cylinder with a string and the rolling and wetting can start. The first felting stage lasts for about 20 minutes, then the work is opened and rolled again from the opposite side. The rolling continues again for about 20 minutes.

When the work is opened it is dampened again with hot water. After the work has been

rolled from all four sides for about an hour or more, it is turned over. If necessary, the pattern is rearranged, after which the rolling continues also on this side from all four directions for about 10 minutes.

The rolling continues until the work is solid enough. Over-felting should be avoided because it makes the surface of the material brittle and wrinkled, although it can also be the intention.

My faith on felting

The people of our age have less and less connection with nature and also fewer opportunities of getting acquainted with natural materials.

Therefore increasingly more responsibility has been left on craftsmen and on people who know old crafts in order to make people realise the beauty and applicability of objects made of natural materials. This is the reason why I try to make consumer goods which are needed also by modern people. Felted articles present fervour, beauty, kindness and particular attraction to the people.

I like working with wool and how the soft, flock material is formed in my hands into a bag, a glove or a ball. You must know when the material has to be treated gently, when by force, in order to get the desired shape. When felting we feel our creative force and we fight the wilful material. When we persuade it with gentle movements, also it “gets friendly”, and we have to be more friendly as well, so that this rustic material surface, the felted work, can keep its freedom even when formed in this way.

Felt brings us back to the nature and we can find our entailment in it. Felt is a result of creative work and we obtain a finished work through sweating, straining every nerve and

through mobilising our spare energy. We can get raw material without killing an animal and it is available year by year from the same animal.

Human is part of nature and it must not destroy the environment, rule the nature without limits nor forget the past, and it cannot use up natural resources.

Felt is a keen material. The very old and clever simplicity of the natural people can be recognised by anybody who knows the role of felt for the people in Asia. For these people felting was creative work to which they committed and to which they saved the past. Traditions had a great role in creating and using felt patterns. For the modern consumer society such an attitude and mentality are very rare.

I wish to pass these principles every time when I present felting to anybody.

Éva Ujj
Felt artist

References

Gunilla Paetau Sjöberg: Huopa käyttötuotteesta taiteeseen. Trelleborg 1999. (Original: Tova, Gammal teknik på nytt sätt. 1994.)

Nellie Jäkkö: Huovutus. Helsinki 1984.

Victoria Brown: Huovutus ja huopatyöt. Hongkong 1999. (Original: New Crafts: Feltwork. 1996.)

Inge Evers: Feltmaking, Techniques and Projects. Hongkong 1987. (Original: Vilt Maken. 1984.)

Tuija Nikunen, Marjukka Luodelahti ja Arja Ranta: Course in felting. Pages 20-28 from the publication by Seppo Tahvanainen (editor): Preserving and Stimulating the Common Cultural Heritage in the Countries around the Baltic Sea by Adult Education in Handicrafts. Report of the Project Co-financed by the Nordic Council of Ministers 2001-2002. Kuusankoski 2002.

Éva Ujj, Hitem a nemezrol. Copy 2003.

Huovutus

Huovutuksen historiaa

Villan huovuttaminen on ikivanha käsityöta-
pa, jota on käytetty eri puolilla maailmaa.
Huovutustekniikalla voidaan valmistaa mit-
erilaisimpia tuotteita. Huopa on pehmeää ja
lämmintä ja se suojaa sekä kylmältä että
kuumalta.

Huovutuksessa käytetään villaa, johon mate-
riaali saadaan yleensä lampaista. Villakuidut
huovutetaan yhteen mekaanisesti muokaten
veden ja saippuan avulla voimaa käyttäen.
On tärkeää, että materiaalia käsitellään aluksi
hellästi ja voimaa lisätään vähitellen.

Huovutuksen varsinainen koti on Keski-
Aasia. Kiinalaisissa aikakirjoissa Keski-
Aasiaa kutsutaan "huovan maaksi". Huovan
loiston päivät osuvat samoihin aikoihin, jol-
loin hevonen kesytettiin kotieläimeksi, sota-
vankkurit otettiin käyttöön ja rautatyökaluja
alettiin käyttää.

Huovasta tehtiin asuinteltoja (alkuperäinen
turkinkielinen huopatelttäa tarkoittava sana
on jurtta, joka itse asiassa tarkoittaa paikkaa,
johon telta pystytettiin), makuualustoja ja
lattiamattoja. Tunnettuja ovat myös asuin-
vankkureiden huopakatteet ja hevosloimet.
Huovasta valmistettiin myös erilaisia vaat-
teita, päähineitä, viittoja, jalkineita ja sukkia.
Huovutetut esineet olivat siis käyttötarvik-
keita.

Paimentolaiskansoille, jotka saivat elantonsa
eläintenhoidosta, huopa oli tärkeä osa elämää

ja kulttuurin perusta. Sillä oli myös roolinsa
heidän seremonioissaan. Väreillä, kuvioilla ja
muodoilla oli niin ikään merkityksensä. Val-
koinen symbolisoi siveyttä ja voimaa. Mor-
siamet istuivat valkoisella huovalla, ja joi-
denkin kirjoitettujen tietojen mukaan Te-
müdžin (joka myöhemmin otti nimen Tšin-
gis-kaani) kruunattiin ruhtinaaksi valkoisella
huovalla. Turkissa käytetään vielä nykyään-
kin kirjailtuja, valkoisia huopia lasten suoja-
na ja peittona, ja myös turkmeenien rukous-
huovissa on valkoinen pohja.

Luonnonmateriaalina huopa sopi myös kier-
rätykseen. Vanhoja kuluneita huopaesineitä
ei heitetty pois, vaan niistä tehtiin uusia esi-
neitä. Uskomusten mukaan vanhan esineen
voima ja sielu siirtyivät uuteen esineeseen.

Arkeologien löytämä vanhin huopaesine on
Turfanin autiomaasta Itä-Turkestanista. Se on
peräisin vuodelta 2000 eKr., eli se on nel-
lisentuhatta vuotta vanha. Se on säilynyt ny-
kypäiviin asti kuivassa hiekassa.

Pazyrykin laaksossa Altai-vuorilla on löy-
detty jäätyneitä skyyttalaisten ruhtinaiden
hautoja. Jää on säilyttänyt kaiken hyvässä
kunnossa. 6.-4. vuosisadalta eKr. peräisin
olevat huovat ovat taiteellisesti korkeatasoi-
sia. Hautakammioiden seinämät oli vuorattu
huovilla, joista osa oli koristeltu kauniilla
kuvioilla.

Välimeren rannikoiden kansat oppivat hu-
vutuksen antiikin aikoihin, mutta Pohjois-
Afrikkaan huovutustaito levisi idästä 700-
luvulla. Pohjois- ja Etelä-Amerikkaan taito
kulkeutui Euroopasta muuttaneiden siirto-
laisten mukana. Pohjolan vanhin huopalöytö
koostuu kahdesta huopapalasta, jotka on löy-
detty Norjan Hordalandista. Ne ovat peräisin
ajalta noin 400-500 eKr. ja ne oli kiedottu
haudatun miehen jalkojen ympärille. Pohjo-
lasta on tehty monia muitakin huopalöytöjä,
mm. viikinkiajan Tanskasta (Hedeby) on
löydetty tervalla kyllästetty huopanaamio.

Unkarilaiset ovat tunteneet sanan "huopa" jo useita tuhansia vuosia. János Melich kirjoittaa: Unkarin kielen huopaa tarkoittava sana "nemez" esiintyy vanhimmissa unkarilaisissa kirjoitetuissa teksteissä ja se esiintyi epäilemättä myös nykyisen Unkarin alueelle tulleiden unkarilaisten valloittajien kielessä. Sanan alkuperä löytyy iranin (persian) kielestä, jossa huopaa kutsutaan sanalla "namad". Persiankielinen sana "nam" tarkoittaa unkarin kielessä "lyötyä" (Magyar Nyelv - Hungarian Language, 1930).

Lampaanvillan ohella myös muita eläinten karvoja on käytetty. Vielä 1900-luvun alussa miltei jokaisessa unkarilaisessa perheessä, jossa oli eläimiä, tehtiin lapsille leluksi karvapallo. Tutkimusten ja kirjallisuuden perusteella on selvinyt, että karvapallojen teko tunnettiin eri puolilla maata ja että valmistustavat olivat hyvin samankaltaiset. Karvapallot tehtiin hevosen tai lehmän karvoista, joita kerättiin kuukausia.

Suomeen huovutustekniikka tuli pääasiassa Venäjältä, mutta osittain myös lännestä. 1800-luvulla venäläiset huopikkaiden tekijät kiertelivät talosta taloon ja valmistivat huopatossuja talojen omista villoista. Pohjoismaiden kylmän ilmaston takia huopaesineet oli pääasiallisesti tarkoitettu suojaamaan kylmää vastaan. Tavallisimmin valmistettiin erilaisia sukkiä, kenkiä, tossuja, pohjallisia, lapasia, hattuja ja myssyjä.

Virossa huovutustaito ei ole ollut yleistä, koska lampaista saatava villa on lyhyttä ja karkeaa. Huopatuotteita onkin ostettu kierteliviltä kauppiailta. Naiset ovat valmistaneet jonkin verran jalkineita vanutusmenetelmällä.

Pallon valmistus

Karstatusta villasta kootaan lapsen pään kokoinen kasa, jonka päälle tiputetaan kuumaa

saippuavettä. Pallosta voi tehdä kauniimman käyttämällä sen valmistamisessa eri värisiä villoja. Kasaa pyöritellään ja hierotaan lempeästi käsissä, joiden tulee olla koko ajan märät ja saippuaiset. Villa tiivistyy kuumuuden ja liikkeen vaikutuksesta. Käsissä pyöritelty pallo muuttuu paineen vuoksi kiinteämmäksi, joten sitä tulee puristaa joka puolelta yhtä kovaa.

Pallo muuttuu työstäessä koko ajan pienemmäksi ja kiinteämmäksi. Lopussa palloa voi puristaa täysin voimin, niin että siitä tulee sopivan kova. Valmiista pallosta huuhdotaan saippuavesi puhtaalla vedellä pois, ja lelu on valmis. Joustava, hyvin pomppiva pallo on kuivuttuaan sopiva sisäleikkeihin.

Pienen laukun valmistaminen

Esim. pikkulaukussa (15 x 15 cm) villantarve on noin 100 g.

Tiiviistä pellava- tai puuvillakankaasta, paksumasta pahvista tai muovista leikataan suunnitellun laukun muotoinen kaava.

Villalevyt halkaistaan ohuiksi kerroksiksi ja jaetaan kahteen yhtä suureen osaan.

Jos laukkuun halutaan koristekuvio, laitetaan kuviointiin tarkoitetut villat ensin kaavan päälle.

Sen jälkeen laitetaan kaavan päälle puolet ohuista villalevyistä ristikkäin vuorotellen vaaka- ja pystysuoraan. Kaavan reunojen ulkopuolelle on jätettävä noin 3 cm saumanvaraa.

Kun noin 5-6 kerrosta on paikallaan, aloitetaan kuumen saippuaveden tiputtaminen kaavan päälle. Huom. saumanvaroja ei kastella.

Villan käsittely aloitetaan varovasti. Koko kappaletta hierotaan käsin useiden minuutti-

en ajan, kunnes ensimmäinen puoli on huopunut.

Sitten kappale käännetään toisin päin. Saumanvarat käännetään ja kostutetaan huolellisesti kaavan reunan päälle ja sen jälkeen lisätään toista puolta varten varatut villakerrokset ristikkäin samoin kuin ensimmäistä puolta tehtäessä. Myös tälle puolelle jätetään saumanvarat.

Kappale kostutetaan ja hierotaan kuten ensimmäistä puolta tehtäessä. Kun toinenkin puoli on huopunut, kappale käännetään varovasti ja saumanvarat huovutetaan kiinni ensimmäiseen puoliskoon.

Erityisesti reunojen kohdalla on oltava huolellinen, niin ettei villa liiku paikaltaan eikä valmiin työn reunoihin jää liian paksuja villakerroksia.

Hieromista jatketaan, kunnes koko materiaali on tiivistynyt. Hierontaan lisätään vähitellen voimaa ja kädet pidetään koko ajan märkinä ja saippuaisina.

Kun työ on huovutettu tiiviiksi, laukun suu leikataan auki ja kaava poistetaan. Työ käännetään oikein päin. Työ tarkistetaan, ja tarpeen tullen sitä hierotaan vielä varovasti, niin että molemmat puolet ovat huopuneet. Laukun suun reunoja hierotaan vielä käsien välissä.

Työ voidaan viimeistellä puunapilla tai nauhallalla, niin että se voidaan myös sulkea.

Kuviointi

Kuvioinnin voi tehdä monella tavalla. Yksinkertaisin tapa koristella työ on lisätä värillistä villoista revittyjä ohuita villahahtuvia. Kaavan on hyvä olla kostea, kun kuviovillat asetellaan sille.

Myös esihuovutetusta levystä voi leikata kuvioita.

Esihuovutetut levyt

Kun halutaan tarkkarajaisia huovutuskuvioita, käytetään esihuovutusta. Värillisestä villasta revitään levyjä, jotka laitetaan märälle pellava- tai puuvillakankaalle ristikkäin.

Kankaan reunat taitetaan villalevyjen päälle, ja villalevyt kostutetaan saippuavedellä. Villa pohjakankaan rullataan kaulimen tai vastaavan esineen ympärille ja huovutus voi alkaa ikään kuin kaulitseamalla taikinaa. Huovutus jatkuu muutaman minuutin, jonka jälkeen levy käännetään ja sitä rullataan vielä toiselta puolelta muutama minuutti. Esihuovutettu levy avataan ja kuvio leikataan siitä.

Levytyön valmistaminen

Esihuovutetusta villasta leikatut kuviot pannaan suurelle, märälle ja tiiviille pellava- tai puuvillakankaalle. Kankaan olisi hyvä olla 20-30 senttiä valmista työtä leveämpi jokaiselta neljältä sivulta. Ohut villalevy pannaan kuvioiden päälle. Kun 4-5 villalevyä on pantu päällekkäin niin, että kuidut menevät ristiin, laitetaan vielä toinen kuvioitu kerros pieniä villahahtuvia levyn päälle. Sitten lisätään vielä 3-4 villalevyä huomioiden joka kerta kuitujen suunta.

Kun kaikki kerrokset ovat paikallaan, reunat tarkistetaan ja puuvillakangas käännetään niiden päälle kaikissa neljässä reunassa. Sen jälkeen villahuopa kostutetaan kuumalla saippuavedellä. Huovan koosta riippuen tarvitaan 3-4 ihmistä sitä rullaamaan. Rullaaminen tehdään pienillä liikkeillä esim. muoviputkella, jonka halkaisija on 5-8 cm. Huopa sidotaan putkeen sormenpaksuisella narulla, minkä jälkeen huovutus ja kostutus voi alkaa.

Ensimmäinen huovutusvaihe kestää parikymmentä minuuttia, sitten työ avataan ja rullataan uudelleen vastakkaiselta puolelta, minkä jälkeen huovutusta jatketaan jälleen parikymmentä minuuttia.

Kun työ avataan, sitä kostutetaan jälleen kuumalla vedellä. Työtä huovutetaan neljästä suunnasta reilun tunnin ajan, sitten se käännetään ympäri. Kuviota korjataan tarpeen mukaan, minkä jälkeen huovutus jatkuu myös tältä toiselta puolelta jokaiselta neljältä reunalta noin kymmenen minuutin ajan.

Huovutusta jatketaan, kunnes työ on tarpeeksi tiivis. On syytä varoa huovuttamasta liikaa, koska silloin huovan pinnasta tulee hauras ja rypyyinen. Toisinaan tämä saattaa toki olla tarkoituskin.

Uskoni huovutukseen

Meidän ikäluokillamme on aina vain vähemmän kosketusta luontoon ja myös vähemmän tilaisuuksia tutustua luonnonmateriaaleihin.

Sen vuoksi aina vain suurempi vastuu jää käsityöläisille sekä niille ihmisille, jotka osaavat vanhoja käsityötaitoja, jotta ihmiset ymmärtäisivät luonnonmateriaaleista tehtyjen esineiden kauneuden ja käyttökelpoisuuden. Tämän vuoksi minäkin yritän tehdä sellaisia kulutustavaroita, joita myös nykyajan ihmiset tarvitsevat. Huovutetut esineet edustavat heille aitoja tunteita, kauneutta, ystävällisyyttä ja erityistä viehkeyttä.

Pidän villan kanssa työskentelystä ja siitä, miten pehmeä materiaali muotoutuu käsissäni laukuksi, hansikkaaksi tai palloksi. On tiedettävä, milloin materiaalia tulee käsitellä hellästi, milloin voimakkaasti, jotta toivottu muoto saavutetaan. Huovuttaessa tuntee oman luovan voimansa, kun kamppailee itsepäisen materiaalin kanssa, kun houkuttelee

sitä lempeillä eleillä tai kun se "muuttuu ystävälliseksi", jolloin meidänkin on oltava ystävällisiä, niin että tämän juurevan materiaalin pinta, huovutettu työ, saa pitää vapautensa työstettynäkin.

Huopa tuo meidät takaisin luonnon ääreen ja löydämme siitä perintömme. Huopa on luovan työn tulosta ja saamme valmiin työn hiakoilemalla, kiristämällä jokaisen hermon äärimmilleen ja panemalla liikkeelle varanergiamme. Saamme raaka-ainetta eläintä tappamatta, ja sitä on saatavilla vuosi toisensa jälkeen samasta eläimestä.

Ihminen on osa luontoa, eikä se saa tuhota ympäristöään, hallita luontoa rajattomasti, ei unohtaa menneisyyttä eikä käyttää loppuun luonnonvaroja.

Huopa on herkkä materiaali. Luonnonkansojen hyvin vanhan ja nerokkaan yksinkertaisuuden tunnistaa yhä, jos tietää, millainen rooli huovalla on ollut Aasian kansoille. Ihmiset tekivät huovuttaessaan luovaa työtä, sitoutuivat siihen, ja menneisyys tallentui siihen. Perinteillä oli suuri merkitys huopakuvioiden luomisessa ja käyttämisessä. Nykyajan kuluttajayhteiskunnalle sellainen asenne ja mentaliteetti ovat todella kaukaisia.

Toiveenani on välittää nämä periaatteet aina, kun kerron jollekulle huovutuksesta.

Éva Ujj
Huovutustaiteilija

Lähteet

Gunilla Paetau Sjöberg: Huopa käyttötuotteesta taiteeseen. Trelleborg 1999. (Alkuperäisteos: Tova, Gammal teknik på nytt sätt. 1994.)

Nellie Jäkkö: Huovutus. Helsinki 1984.

Victoria Brown: Huovutus ja huopatyöt. Hongkong 1999. (Alkuperäisteos: New Crafts: Feltwork. 1996.)

Inge Evers: Feltmaking, Techniques and Projects. Hongkong 1987. (Alkuperäisteos: Vilt Maken. 1984.)

Tuija Nikunen, Marjukka Luodelahti ja Arja Ranta: Course in felting. Sivut 20-28 teoksessa Seppo Tahvanainen (toim.): Preserving and Stimulating the Common Cultural Heritage in the Countries around the Baltic Sea by Adult Education in Handicrafts. Report of the Project Co-financed by the Nordic Council of Ministers 2001-2002. Kuusankoski 2002.

Éva Ujj, Hitem a nemezről. Moniste 2003.

Η κατασκευή της τσόχας

Ιστορία και παράδοση

Η κατασκευή της τσόχας είναι μία αρχαία μέθοδος εργόχειρου, γνωστή σε διάφορα μέρη σε όλο τον κόσμο. Πολλά αντικείμενα μπορούν να γίνουν από τσόχα. Είναι ένα μαλακό και ζεστό ύφασμα και προστατεύει τόσο από το κρύο όσο και από τη ζέση.

Το μαλλί που χρησιμοποιείται συνήθως για την κατασκευή της τσόχας είναι από πρόβατο. Οι ίνες του δουλεύονται με νερό και σαπούνι και με τη δύναμη των χεριών. Είναι σημαντικό η επεξεργασία του υλικού να γίνεται στην αρχή μαλακά και σταδιακά με αυξανόμενη δύναμη.

Η πραγματική πατρίδα της τσόχας είναι η Κεντρική Ασία. Στα κινέζικα χρονικά η Κεντρική Ασία αποκαλείται «η γη της τσόχας». Η εποχή της ακμής της τσόχας συμπίπτει με την εξημέρωση των αλόγων, τη διάδοση των πολεμικών αρμάτων και τη χρήση εργαλείων από σίδηρο.

Η τσόχα χρησιμοποιούταν για την κατασκευή αντίσκηνων (η αρχική τούρκικη λέξη για την τσόχα είναι «yurt», που σημαίνει στην κυριολεξία το μέρος όπου στήνεται η σκηνή), καθώς επίσης και για την κατασκευή χαλιών για τον ύπνο και για το

πάτωμα. Πολύ διαδεδομένα ακόμα είναι τα σκεπάσματα για τα τοιχώματα των κάρων όπου ζούσαν οι άνθρωποι καθώς και οι τσόχινες κουβέρτες για άλογα. Η τσόχα χρησιμοποιούταν επίσης για την κατασκευή διάφορων ρούχων, καπέλων, μανδύων, παπουτσιών και καλτσών. Με άλλα λόγια τα αντικείμενα από τσόχα χρησιμοποιούνταν στην καθημερινή ζωή.

Για τους νομαδικούς λαούς, που ζούσαν από τη βοσκή των ζώων, η τσόχα ήταν ένα αναπόσπαστο μέρος της ζωής τους και βάση του πολιτισμού τους. Έπαιξε σημαντικό ρόλο ακόμα και στις λατρευτικές τους τελετές. Τα χρώματα, τα μοτίβα και τα σχήματα της τσόχας έφεραν νοήματα. Το λευκό ήταν το σύμβολο της αγνότητας και της ισχύος. Οι νύφες κάθονταν πάνω σε λευκή τσόχα και υπάρχουν γραπτές αναφορές ότι ο Temujin (που αργότερα πήρε το όνομα Τζένκις Χαν) στέφθηκε πρίγκιπας σε μία λευκή τσόχινη κουβέρτα. Ακόμη και σήμερα στην Τουρκία χρησιμοποιούνται λευκές κουβέρτες με μοτίβα για να προστατεύουν και να σκεπάζουν τα μωρά και οι τσόχες για την προσευχή των Τουρκμένων έχουν λευκό υπόβαθρο.

Καθώς η τσόχα είναι φυσικό υλικό μπορεί να ανακυκλωθεί. Τα παλιά, φθαρμένα κομμάτια τσόχας δεν πετιούνται αλλά χρησιμοποιούνται για την κατασκευή νέων αντικειμένων. Μάλιστα, πιστεύεται ότι η δύναμη και η ψυχή του παλιού αντικείμενου μεταφέρεται στο νέο.

Το παλιότερο αντικείμενο από τσόχα ανακαλύφθηκε από αρχαιολόγους στην έρημο Τουρφάν στο ανατολικό Τουρκεστάν και χρονολογείται από το 2000 π.Χ, ή, με άλλα λόγια, έχει ηλικία περίπου 4 χιλιάδων ετών. Η ξηρή άμμος το διατήρησε μέχρι τις μέρες μας.

Στην πεδιάδα Παζιρίκ στα βουνά Αλτάι έχουν βρεθεί παγωμένοι τάφοι Σκύθων πριγκίπων. Ο πάγος διατήρησε τα πάντα σε καλή κατάσταση. Οι τσόχες που χρονολογούνται από τον 6^ο ως τον 4^ο π.Χ. αιώνα έχουν μεγάλη αισθητική αξία. Τα τοιχώματα των ταφικών θαλάμων ήταν επιστρωμένα με τσόχες, πολλές από τις οποίες ήταν στολισμένες με όμορφα μοτίβα.

Οι άνθρωποι που ζούσαν κατά μήκος της ακτής της Μεσογείου έμαθαν την κατασκευή της τσόχας στην Αρχαιότητα, αλλά στη Βόρεια Αφρική η τεχνική έφτασε από την Ανατολή κατά τον 8^ο αιώνα. Οι ευρωπαίοι μετανάστες έφεραν την τσόχα στην Βόρεια και τη Νότια Αμερική. Το παλαιότερο εύρημα τσόχας στο Βορρά αποτελείται από δύο κομμάτια υφάσματος που βρέθηκαν στο Hordaland στην Νορβηγία. Χρονολογούνται περίπου από το 400–500 π.Χ. και βρέθηκαν να τυλίγουν τα πόδια ενός νεκρού. Υπάρχουν και άλλα ευρήματα στο Βορρά, όπως μία τσόχνη μάσκα μουσκεμένη στην πίσσα που βρέθηκε στο Hedeby, στη Δανία και χρονολογείται από την εποχή των Βίκινγκ.

Οι Ούγγροι χρησιμοποιούν τη λέξη για την τσόχα για αρκετές χιλιάδες χρόνια. Ο János Melich γράφει: «Η ουγγρική λέξη για την τσόχα «nemez» εμφανίζεται στα αρχαιότερα ουγγρικά γραπτά κείμενα και δεν υπάρχει αμφιβολία ότι υπήρχε και στη γλώσσα των Ούγγρων κατακτητών που έφτασαν στην περιοχή της σημερινής Ουγγαρίας. Η λέξη προέρχεται από την Ιρανική (περσική) γλώσσα, στην οποία η τσόχα ονομάζεται «namad». Η περσική λέξη «nam» σημαίνει «χτυπημένος». (Magyar Nyelv – Hungarian Language, 1930).

Το μαλλί που χρησιμοποιούταν δεν ήταν μόνο από πρόβατα αλλά και από άλλα ζώα. Ακόμη και στην αρχή του 20^{ου} αιώνα, σχεδόν

σε κάθε οικογένεια έφτιαχναν μπάλες από μαλλί των ζώων της φάρμας για τα παιδιά. Η έρευνα και η σχετική βιβλιογραφία αποδεικνύουν ότι η διαδικασία κατασκευής της μπάλας από μαλλί ήταν γνωστή σε διάφορες περιοχές της χώρας και υπήρχε μεγάλη ομοιότητα στην διαδικασία από περιοχή σε περιοχή. Η μπάλα φτιαχνόταν από μαλλί αλόγου ή αγελάδας που συλλεγόταν για μήνες.

Η τσόχα έφτασε στη Φινλανδία κυρίως από τη Ρωσία αλλά εν μέρει και από τη Δύση. Κατά τον 19^ο αιώνα οι κατασκευαστές τσόχινων παπουτσιών ταξίδευαν από σπίτι σε σπίτι και έφτιαχναν παπούτσια από το μαλλί της κάθε φάρμας. Εξαιτίας του κρύου βόρειου κλίματος, τα τσόχινα αντικείμενα φτιάχνονταν για να προστατεύουν από το κρύο. Τα συνηθέστερα τέτοια αντικείμενα ήταν κάλτσες, παπούτσια, παντόφλες, σόλες, γάντια, καπέλα και σκούφοι.

Στην Εσθονία η τσόχα δεν ήταν πολύ διαδεδομένη καθώς το μαλλί από πρόβατα ήταν κοντό και τραχύ αλλά τα τσόχινα προϊόντα αγοράζονταν από τους πλανόδιους εμπόρους. Μερικές φορές οι γυναίκες έφτιαχναν τσόχινα παπούτσια.

Φτιάχνοντας μία μπάλα

Παίρνουμε μία μεγάλη χούφτα ξασμένου μαλλιού (περίπου στο μέγεθος του κεφαλιού ενός παιδιού) και ρίχνουμε πάνω του καυτό σαπουνόνερο. Η μπάλα μπορεί να γίνει ομορφότερη αν χρησιμοποιήσουμε χρωματιστές ίνες. Τρίβουμε το μαλλί και του δίνουμε στρογγυλό σχήμα με τα βρεγμένα και σαπουνισμένα χέρια μας. Έτσι, το μαλλί σφίγγει από τη θερμότητα και την κίνηση. Όταν δίνουμε στρογγυλό σχήμα στην μπάλα

με τα χέρια μας, αυτή γίνεται πιο στερεή με την πίεση που πρέπει να εξασκείται ομοίως από όλες τις πλευρές.

Κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, η μάλλινη μπάλα γίνεται μικρότερη και πιο στερεή. Στο τέλος μπορούμε να τη δουλέψουμε πιέζοντάς την με όλη τη δύναμή μας ώστε να πάρει την σωστή σκληρότητα. Ξεπλένουμε το έτοιμο έργο μας με κρύο νερό, αφήνουμε τη μπάλα να στεγνώσει και ένα ευέλικτο παιχνίδι που αναπηδά είναι έτοιμο για παιχνίδι μέσα στο σπίτι.

Φτιάχνοντας μια μικρή τσάντα

Για μια μικρή τσάντα χρειάζονται περίπου 100 γραμμάρια μαλλί (15x15 cm).

Κόβουμε σε πυκνό λινό ή βαμβακερό ύφασμα, χοντρό χαρτόνι ή πλαστικό το πατρών στο σχήμα που επιθυμούμε να έχει η τσάντα.

Χωρίζουμε τα στρώματα του χοντρού μαλλιού σε άλλα, πιο λεπτά και τα διαιρούμε σε δύο μέρη.

Αν θέλουμε διακοσμήσεις, βάζουμε το διακοσμητικό μάλλινο χνούδι από την αρχή στο πατρών.

Στη συνέχεια σκεπάζουμε το πατρών με τα μισά στρώματα του μαλλιού έτσι ώστε οι ίνες να είναι με τη σειρά η μία κάθετη και η άλλη οριζόντια. Αφήνουμε 3 εκ. κατά μήκος όλου του πατρών για τη ραφή.

Μετά από περίπου 5-6 στρώματα μαλλιού μπορούμε να αρχίσουμε να ρίχνουμε πάνω του καυτό σαπουνόνερο. Δεν βρέχουμε το μήκος της ραφής.

Αρχίζουμε να τρίβουμε μαλακά το βρεγμένο μαλλί. Τρίβουμε όλο το έργο με το χέρι για αρκετά λεπτά μέχρι να δουλευτεί η πρώτη πλευρά.

Γυρίζουμε το εργόχειρο ανάποδα. Φέρνουμε τη ραφή πάνω από τις άκρες του σχεδίου και την βρέχουμε με προσοχή. Μετά, τοποθετούμε τα στρώματα του μαλλιού για την άλλη πλευρά με τέτοιο τρόπο, ώστε να διασταυρώνονται ακριβώς όπως και στην πρώτη πλευρά. Αφήνουμε και σε αυτή την πλευρά ραφή.

Βρέχουμε το έργο και το τρίβουμε όπως και την πρώτη πλευρά. Όταν δουλευτεί και η δεύτερη πλευρά, αναποδογυρίζουμε το έργο με προσοχή και δουλεύουμε την ραφή στην πρώτη πλευρά.

Χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή όταν δουλεύουμε τις άκρες προκειμένου να αποφύγουμε να μετακινηθούν οι ίνες και για να μην έχουμε πολύ χοντρές άκρες.

Συνεχίζουμε το τρίψιμο μέχρι να δουλευτεί όλο το υλικό. Αυξάνουμε σταδιακά την πίεση και προσέχουμε ώστε τα χέρια μας να είναι συνεχώς βρεμένα με σαπουνόνερο.

Όταν το έργο έχει δουλευτεί αρκετά, κόβουμε το άνοιγμα της τσάντας και αφαιρούμε το πατρών. Γυρίζουμε το έργο στην καλή του πλευρά. Το ελέγχουμε και αν είναι απαραίτητο τρίβουμε απαλά για λίγο ακόμα ώστε να δουλευτούν και οι δύο πλευρές. Τρίβουμε το άνοιγμα της τσάντας με τα δύο χέρια.

Μπορούμε, ως τελευταία πινελιά, να προσθέσουμε ένα ξύλινο κουμπί ή μία κορδέλα ώστε να μπορούμε να κλείνουμε την τσάντα.

Διακοσμητικά σχέδια

Η διακόσμηση με σχέδια μπορεί να γίνει με διάφορους τρόπους. Ο πιο απλός είναι να διακοσμήσουμε το έργο με λεπτά και πολύχρωμα μάλλινα χνούδια. Το πατρόν πρέπει να είναι ακόμα υγρό όταν τα χνούδια τοποθετηθούν πάνω του.

Μπορούμε επίσης να χρησιμοποιήσουμε μοτίβα που έχουμε κόψει από φύλλα τσόχας τα οποία έχουμε δουλέψει από πριν.

Έτοιμα φύλλα τσόχας

Τα έτοιμα φύλλα είναι χρήσιμα όταν θέλουμε σχήματα με ακριβές περίγραμμα. Ξεσφίγγουμε τα στρώματα από χρωματιστό μαλλί και τα τοποθετούμε έτσι ώστε να διασταυρώνονται μεταξύ τους πάνω σε βρεγμένο λινό ή βαμβακερό ύφασμα.

Γυρίζουμε τις άκρες του λινού ή βαμβακερού υφάσματος πάνω από τα στρώματα του μαλλιού, τα οποία στη συνέχεια μουλιάζουμε με σαπουνόνερο. Αρχίζουμε να τυλίγουμε σε ρολό τα στρώματα του μαλλιού και το υλικό της βάσης γύρω από έναν πλάστη. Συνεχίζουμε το τύλιγμα για μερικά λεπτά και μετά αναποδογυρίζουμε το φύλλο και το τυλίγουμε σε ρολό από την άλλη πλευρά για μερικά λεπτά. Ξετυλίγουμε το ρολό του έτοιμου φύλλου τσόχας και κόβουμε από αυτό το πατρόν που επιθυμούμε.

Φτιάχνοντας ένα εργόχειρο από τσόχα

Κόβουμε τα πατρόν από ένα έτοιμο φύλλο τσόχας και τα τοποθετούμε πάνω σε ένα μεγάλο, υγρό και πυκνό λινό ή βαμβακερό

ύφασμα. Το υλικό πρέπει να είναι 20-30 εκ. μεγαλύτερο από το έργο που θα φτιάξουμε σε καθεμία από τις 4 πλευρές του. Τοποθετούμε ένα λεπτό στρώμα μαλλιού πάνω στο σχέδιο. Μετά από 4-5 στρώματα που διασταυρούμενη κατεύθυνση ινών, τοποθετούμε ακόμα ένα σχέδιο με σχήματα με μικρά μάλλινα χνούδια στο στρώμα του μαλλιού. Στη συνέχεια προσθέτουμε 3-4 στρώματα μαλλιού προσέχοντας πάντα μας τη διεύθυνση των ινών.

Αφού τοποθετήσουμε όλα τα στρώματα, ελέγχουμε τις άκρες και γυρίζουμε το βαμβακερό ύφασμα πάνω από αυτές και από τις τέσσερις πλευρές. Βρέχουμε το έργο με καυτό σαπουνόνερο. Ανάλογα με το μέγεθός του, χρειάζονται 3 με 4 άνθρωποι για να το τυλίξουν σε ρολό με μικρές κινήσεις χρησιμοποιώντας π.χ. έναν πλαστικό κύλινδρο διαμέτρου 5-8 εκ. Δένουμε το έργο γύρω από τον κύλινδρο με ένα κορδόνι και στη συνέχεια αρχίζουμε να το τυλίγουμε και να το βρέχουμε. Το πρώτο στάδιο της δουλειάς διαρκεί περίπου 20 λεπτά. Μετά ανοίγουμε το έργο και το τυλίγουμε ξανά από την ανάποδη πλευρά. Το τύλιγμα συνεχίζεται για περίπου 20 λεπτά.

Όταν ανοίξουμε το έργο, το βρέχουμε ξανά με καυτό νερό. Αφού τυλίξουμε το έργο από τις τέσσερις πλευρές του για περίπου μία ώρα ή και περισσότερο το αναποδογυρίζουμε. Αν χρειαστεί, διορθώνουμε το σχέδιο και μετά συνεχίζουμε το τύλιγμα και σε αυτή την πλευρά και από τις τέσσερις κατευθύνσεις για περίπου 10 λεπτά.

Συνεχίζουμε το τύλιγμα μέχρι το έργο να γίνει αρκετά σταθερό. Πρέπει να αποφύγουμε να δουλέψουμε το έργο υπερβολικά, γιατί η επιφάνεια θα γίνει

εύθραυστη και τσαλακωμένη, εκτός βέβαια και αν επιδιώκουμε μια τέτοια υφή.

Η πίστη μου στην τέχνη της τσόχας

Οι άνθρωποι του καιρού μας συνδέονται όλο και λιγότερο με τη φύση και έχουν ολοένα και λιγότερες ευκαιρίες να γνωρίσουν από κοντά τα υλικά της.

Έτσι, ολοένα και μεγαλύτερη ευθύνη πέφτει στους τεχνίτες και σε εκείνους που γνωρίζουν τις τέχνες του παρελθόντος να κάνουν τους ανθρώπους να συνειδητοποιήσουν την ομορφιά και τη χρησιμότητα των αντικειμένων από φυσικά υλικά. Αυτός είναι ο λόγος που προσπαθώ να φτιάχνω καταναλωτικά αγαθά χρήσιμα και στους μοντέρνους ανθρώπους. Τα αντικείμενα από τσόχα διακρίνονται από μεράκι, ομορφιά και ευγένεια και ελκύουν ιδιαίτερα τους ανθρώπους.

Μου αρέσει να δουλεύω με το μαλλί και απολαμβάνω το πώς οι τούφες αυτού του μαλακού υλικού παίρνουν στα χέρια μου το σχήμα μιας τσάντας, ενός γαντιού ή μιας μπάλας. Πρέπει να ξέρει κανείς πότε το υλικό πρέπει να δουλευτεί απαλά και πότε με δύναμη για να πετύχει το σχήμα που επιθυμείς. Όταν δουλεύουμε την τσόχα αισθανόμαστε τη δημιουργική μας δύναμη παλεύοντας με ένα υλικό που δύσκολα καθυποτάσσεται. Όταν, με απαλές κινήσεις το φέρνουμε στα νερά μας, γίνεται και αυτό φιλικό και τότε πρέπει να είμαστε ακόμα πιο φιλικό με αυτό, ώστε η επιφάνεια αυτού του χωριάτικου εργόχειρου από τσόχα, να διατηρήσει την ελευθερία της ακόμα και όταν πάρει το σχήμα της με αυτόν τον τρόπο.

Η τσόχα μας φέρνει πίσω στη φύση και μας δείχνει τη θέση μας μέσα σε αυτή. Είναι το αποτέλεσμα μιας δημιουργικής εργασίας και το έτοιμο έργο το παίρνουμε με ιδρώτα, τεντώνοντας όλα μας τα νεύρα και κινητοποιώντας όλη την ενέργεια που μπορούμε να διαθέσουμε. Μπορούμε να πάρουμε την πρώτη ύλη χρόνο με το χρόνο από το ίδιο ζώο χωρίς να το σκοτώνουμε.

Ο άνθρωπος είναι μέρος της φύσης και δεν πρέπει να καταστρέφει το περιβάλλον ούτε να κυριαρχεί στη φύση χωρίς όρια, να ξεχνά το παρελθόν και να εξαντλεί τα φυσικά αποθέματα.

Η τσόχα είναι ένα θαυμάσιο υλικό. Οποίος γνωρίζει το ρόλο που παίζει η τσόχα για τους ανθρώπους στην Ασία μπορεί να αναγνωρίσει την παμπάλαια και ευφυή απλότητα των ανθρώπων της φύσης. Για αυτούς, η κατασκευή της τσόχας ήταν μια δημιουργική εργασία την οποία διαιώνιζαν συνειδητά και μέσω της οποίας διέσωσαν το παρελθόν τους. Οι παραδόσεις έπαιζαν μεγάλο ρόλο στη δημιουργία και τη χρήση των διακοσμητικών σχημάτων στα έργα από τσόχα. Στη σύγχρονη καταναλωτική κοινωνία, μια τέτοια στάση και νοοτροπία σπανίζει.

Εύχομαι, κάθε φορά που παρουσιάζω σε ανθρώπους την τσόχα, την κατασκευή και τις χρήσεις της, να μεταγγίζω αυτές τις αρχές.

Ένα Ujj
Καλλιτέχνης της τσόχας

Βιβλιογραφία

Gunilla Paetau Sjöberg: Huopa käyttötuotteesta taiteeseen. Trelleborg 1999. (Original: Tova, Gammal teknik på nytt sätt. 1994.)

Nellie Jäkkö: Huovutus. Helsinki 1984.
Victoria Brown: Huovutus ja huopatyöt. Hongkong 1999. (Original: New Crafts: Feltwork. 1996.)

Inge Evers: Feltmaking, Techniques and Projects. Hongkong 1987. (Original: Vilt Maken. 1984.)

Tuija Nikunen, Marjukka Luodelahti ja Arja Ranta: Course in felting. Pages 20-28 from the publication by Seppo Tahvanainen (editor): Preserving and Stimulating the Common Cultural Heritage in the Countries around the Baltic Sea by Adult Education in Handicrafts. Report of the Project Co-financed by the Nordic Council of Ministers 2001-2002. Kuusankoski 2002.

Éva Ujj, Hitem a nemezrol. Copy 2003.

Viltimine

Ajalugu ja traditsioon

Viltimine on iidne käsitöömeetod, mis on tuntud maailma erinevates osades. Viltimise teel võib valmistada hulgaliselt esemeid. Vilt on pehme ja soe ja kaitseb niihästi külma kui ka kuumuse eest.

Villa, mida viltimises kasutatakse, saadakse tavaliselt lammastelt. Villakiud vilditakse kokku vee ja seebi abil kasutades mehhaanilist jõudu. On tähtis, et materjali käsitsetakse algul õrnalt ja seejärel järjest suureneva jõuga.

Viltimise tegelik kodumaa on Kesk-Aasia. Hiina kroonikad kutsuvad Kesk-Aasiat „vildi maaks“. Vildi hiilgeajad langevad ühte hobuste kodustamise, sõjavankrite leviku ja samuti rauast tööriistade kasutamise ajastuga.

Vilti kasutati elamistekide valmistamiseks (algupärane türgikeelne sõna vilttelgi tähistamiseks on jurta, mis tegelikult tähistab kohta, kuhu telk üles pannakse), samuti magamismattide ja põrandavaipade valmistamiseks. Vilditud elamisvankrite katted ja hobusetekid on samuti hästi tuntud. Vilti kasutati ka erinevate riiete, mütside, mantlite, jalanõude ja sukkade valmistamiseks. Teisisõnu, vilditud esemed olid mõeldud igapäevaseks kasutamiseks.

Rändrahvastele, kes elatusid loomade karjatamisest, oli vilt nende elu lahutamatuks osaks ja nende kultuuri aluseks. Tal oli samuti kindel osa nende tavandites. Vildi

värvidel, mustritel ja kujul olid samuti omad tähendused. Valge oli kasinuse ja jõu sümbol. Pruudid pandi istuma valgele vildile ja on olemas kirjalikke ülestähendusi selle kohta, et Temujin (kes hiljem võttis endale nimeks Tšingis Khan) krooniti printsiks valgel vildist tekil. Türgis on muustrilised valged tekid siiani kasutusel väikelaste kaitseks ja katmiseks ning samuti on turkmeeni palveviltidel valge taust.

Kuna vilt on looduslik materjal, võib seda uuesti kasutamiseks ümber töödelda. Vanu ja kantud vildist esemeid ei visatud ära vaid pigem kasutati neid uute esemete valmistamiseks. Usuti, et vana eseme võim ja hing lähevad üle uude esemesse.

Kõige vanem vildist asi, mille arheoloogid leidsid Ida Turkestanist Turfani kõrbest pärineb aastast 2000 eKr, teisisõnu ta on umbes neli tuhat aastat vana. Kuiv liiv oli selle tänaseni säilitanud.

Altai mägedest Paziriku orust leiti sküüdi printside külmunud hauad. Jää oli säilitanud kõik asjad heas seisukorras. Vildid, mis pärinevad 6. ja 4. sajandist eKr on kunstiliselt väga kõrgel tasemel. Matmiskambrite seinad olid kaetud vildiga, milledest mõned olid kaunistatud ilusate muustritega.

Inimesed, kes elasid Vahemere rannikul õppisid viltimise selgeks antiikajastul, kuid Põhja-Aafrikasse jõudis viltimine idast 8. sajandil. Euroopa immigrandid viisid viltimistehnika Põhja- ja Lõuna-Ameerikasse. Kõige vanem põhjamaade vildileid koosneb kahest vilditükist, mis leiti Hordalandist Norras. Need arvatakse pärinevat umbes aastatest 400–500 eKr ja need olid mässitud ümber maetud meesterahva jalgade. Samuti on põhjamaades ka teisi leide, nt. tõrvaga läbiimmutatud mask, mis on leitud Hedebyst Taanist ja mis pärineb viikingite ajastust.

Ungarlased on tundnud sõna „vilt“ mitmeid tuhandeid aastaid. János Melich kirjutab: „Ungarikeelne sõna vildi tähistamiseks „nemez“ esineb kõige vanemates ungari kirjalikes tekstides ja pole mingitki kahtlust, et see sõna oli olemas ka ungarlastest vallutajate keeles, kes tulid tänapäeva Ungari territooriumile. Selle sõna päritolu ulatub tagasi iraani (pärsia) keelde, milles vilti kutsutakse sõnaga „namad“. Pärsiakeelne sõna „nam“ tähendab „pekstud“ (Magyar Nyelv – Hungarian Language, 1930).

Kasutati mitte ainult lambavilla vaid ka teiste loomade karvu. Isegi veel 20. sajandi algul tehti lastele karvapalle peaaegu igas peres, kus olid olemas koduloomad. Uurimused ja kirjanduslikud allikad kinnitavad, et karvapalli valmistamise protsess oli tuntud ja teada maa erinevates piirkondades ja valmistamisprotsess oli suuremalt jaolt sarnane. Karvapall valmistati hobuse või lehma karvadest, mida koguti kuid.

Viltimine jõudis Soome peamiselt Venemaa kaudu kuid siiski osaliselt ka läänest. 19. sajandil reisisid vene kingameistrid majast majasse ja valmistasid viltjalanõusid farmi enda villast. Külma põhjamaise kliima tõttu olid vildist esemed mõeldud külma kaitseks. Põhilised esemed olid sukad, jalanõud, sussid, sisetallad, labakindad, kübarad ja mütsid.

Eestis ei olnud viltimine väga tavaline, kuna lambavill oli lühike ja jäme. Vilttooteid osteti rändkaupmeestelt. Naised on vahetevahel valmistanud jalanõusid viltimise meetodil.

Palli valmistamine

Võta suur peotäis kraasitud villa (umbes lapse pea suurune hulk) ja tilguta sellele kuuma seebivett. Palli saab teha veel ilusamaks kui kasutada värvilisi kiude. Seda peotäit hõõrutakse ja tehakse ümmarguseks märgade ja seebiste käte vahel käsitsedes

seda õrnalt. Vill muutub tugevamaks kuumuse ja liigutamise abil. Kui palli käte vahel ümaraks vormitakse, muutub see tihkemaks surve tõttu, mida tuleb ühtlaselt jagada igale küljele.

Protsessi jooksul muutub villapall väiksemaks ja tihkemaks. Lõpus võib seda töödelda täie tugevusega, et saada pallile korralikku tihedust. Lõpetatud töö loputatakse puhta veega ja mänguasi ongi valmis. Lase tal kuivada ja see elastne ning vetruv mänguasi on sobiv siseruumides mängimiseks.

Väikese koti valmistamine

Väikese koti (15 x 15 cm) valmistamiseks on vaja ligikaudu 100 gr villa.

Koti soovikohane lõige lõigatakse välja tihedast linasest või puuvillasest riidest või paksust papist või plastikust.

Paksud villakihid lõhustatakse õhukesteks kihtideks ja jaotatakse kahte ossa.

Kui sa soovid kaunistusi, pane dekoratiivsed villaudemed lõikele esimestena.

Pärast seda kaetakse lõige esimese villakihtide osaga niiviisi, et kiud on vahelduvalt vertikaalselt ja horisontaalselt. Kogu lõike ulatuses jäetakse 3 cm õmblusvaruks.

Pärast 5-6 villakihti võid hakata neile kuuma vett peale tilgutama. Ära tee märjaks õmblusvaru.

Hakka märga villa õrnalt hõõruma. Kogu tööd hõõrutakse käega mitu minutit kuni esimene külge on vilditud.

Pööra töö ümber. Õmblusvaru pööratakse üle lõike äärte lõike peale ja tehakse hoolikalt

märjaks. Pärast seda pannakse teise külje villakihid risti üksteise peale samal viisil kui esimese külje puhul. Õmblusvaru jäetakse ka sellel küljel.

Töö tehakse märjaks ja hõõrutakse samal moel kui esimesel küljel. Kui teine külge on vilditud, pööratakse töö ettevaatlikult ümber ja õmblusvarud vilditakse esimesele küljele.

Erilist hoolikust tuleb üles näidata äärte viltimisel just selleks et takistada kiudude nihkumist ja paksude äärte teket.

Hõõrumine jätkub kuni kogu materjal on vilditud. Pidevalt suurendatakse survet ja käed peavad olema märjad ja seebised kogu aeg.

Kui tööd on piisavalt vilditud, lõigatakse koti suu lahti ja lõige eemaldatakse. Tööl pööratakse parem pool välja. Töö kontrollitakse üle ja kui vaja siis hõõrutakse õrnalt veidi veel, nii et mõlemad küljed saavad vilditud. Kotti suud hõõrutakse käte vahel.

Viimistlusena võib kasutada puidust nõopi või paela koti sulgemiseks.

Mustri tegemine

Mustrit võib teha mitmel erineval viisil. Kõige lihtsam viis on töö kaunistamine ilusate värviliste villaudemetega. Aluspõhi peab olema märg, kui villaudemed sellele peale pannakse.

Samuti võib kasutada motiive, mis on lõigatud eelvilditud kangast.

Eelvilditud kangas

Eelviltimine on kasulik kui soovitakse täpsete kontuuridega mustreid. Kihid

eraldatakse värvilisest villast ja asetatakse üksteisega risti märjale linasele või puuvillasele riidele.

Linase või puuvillase riide servad pööratakse üle villakihtide, mida seejärel niisutatakse seebiveega. Villakihid ja alusmaterjal rullitakse nt. ümber tainarulli ja alustatakse rullimist. Rullimist jätkatakse mõnede minutite jooksul ja seejärel pööratakse viltkangas ümber ja rullitakse teiselt poolt mõned minutid. Eelvilditud viltkangas rullitakse lahti ja muster lõigatakse sellest välja.

Tasapinnalise vilditöö valmistamine

Mustrid, mis lõigatakse välja eelvilditud viltkangast pannakse suurele, märjale ja tihedale linasele või puuvillasele riidele. Materjal peaks olema kõigil neljal küljel 20-30 cm suurem kui tegelik töö. Õhuke villakiht asetatakse mustritele. Pärast 4-5 kiusuundadega risti olevat villakihti asetatakse järgmine mustrikiht väikestest villatutikestest villakihile. Siis lisatakse 3-4 villakihti ja peetakse ka siis meeles kiudude suunda.

Kui kõik kihid on omal kohal, kontrollitakse servasid ja puuvillane riie pööratakse nende peale kõigist neljast suunast. Tööd niisutatakse kuuma seebiveega. Sõltuvalt töö suurusest vajatakse 3-4 inimest selle rullimiseks, mida tehakse väikeste liigutustega plastikust silindri abil (diameeter 5-8 cm). Töö seotakse paelaga silindri ümber ja rullimine ning märjaks tegemine võib alata. Esimene viltimise etapp kestab umbes 20 minutit, siis tehakse töö lahti ja rullitakse jälle vastaspoolt. Rullimine jätkub jälle umbes 20 minutit.

Kui töö lahti võetakse, siis niisutatakse seda jälle kuuma veega. Pärast seda, kui tööd on rullitud kõigist neljast küljest umbes tund

aega või rohkem, pööratakse ta ümber. Kui vaja, siis korraldatakse muster ümber, pärast mida jätkatakse rullimist sellelt küljelt kõigist neljast suunast umbes 10 minutit.

Rullimine jätkub, kuni töö on piisavalt tihke. Tuleks vältida üle viltimist, sest sellisel juhul muutub materjali pind hapraks ja tõmbub kortsu, kuigi ka see võib olla omaette eesmärgiks.

Minu ustavus viltimisele

Meie aja inimestel jääb side loodusega üha kesisemaks ning samuti on järjest vähem võimalusi looduslike materjalidega tutvumiseks.

Seetõttu on käsitöölisele ja nendele inimestele, kes tunnevad vanu käsitööoskusi, pandud järjest suurem vastutus selle eest, et nad paneksid inimesi mõistma looduslikest materjalidest tehtud esemete ilu ja rakendatavust. See on põhjuseks, miks ma proovin valmistada tarbekaupu, mida vajavad ka kaasaja inimesed. Inimeste jaoks esindavad vilditud esemed kirglikkust, ilu, lahkust ja erilist veetlust.

Mulle meeldib töötada villaga. Mulle meeldib kuidas pehme ja kahuline materjal vormub minu kätes kotiks, kindaks või palliks. Sa pead teadma, millal seda materjali tuleb kohelda õrnalt, millal jõuga, et saavutada soovitud kuju. Kui me teeme viltimistööd, siis me tunneme oma loomejõudu ja me võitleme selle jonnaka materjaliga. Kui me veename teda õrnade liigutustega, siis ta samuti „muutub sõbralikuks“ ja ka meie peame olema sõbralikumad, nii et see talupoegliku materjali pind, vilditöö, saab säilitada oma vabaduse isegi siis, kui teda on sellisel viisil vormitud.

Vilt toob meid tagasi looduse juurde ja me võime leida enda pärandumist selles. Vilt on loomingulise töö tulemus ja me jõuame lõpetatud tööni läbi higistamise, iga närvi pingutamise ja oma vaba energia mobiliseerimise. Me võime saada toormaterjali ilma looma tapmata ja seda on võimalik saada aasta-aastalt samalt loomalt.

Inimene on looduse osa ja ta ei tohi hävitada keskkonda, valitseda loodust ilma piirideta samuti unustada minevikku ning ära tarvitada loodusvarasid.

Vilt on huvitav materjal. Loodusinimeste väga vana ja tarka lihtsust võib ära tunda igäiks, kes teab viltmaterjali tähtsust Aasias elavate inimeste jaoks. Nende inimeste jaoks oli viltimine loominguline töö, millele nad pühendusid ja millega nad säilitasid oma mineviku. Traditsioonidel oli suur osa viltmuustrite loomisel ja kasutamisel. Moodsas tarbimisühiskonnas esineb sellist suhtumist ja mentaliteeti väga harva.

Ma soovin neid põhimõtteid edasi anda iga kord kui ma tutvustan kellelegi viltimist.

Éva Ujj
Vildikunstnik

Kasutatud kirjandus

Gunilla Paetau Sjöberg: Huopa käyttötuotteesta taiteeseen. Trelleborg 1999. (Original: Tova, Gammal teknik på nytt sätt. 1994.)

Nellie Jäkkö: Huovutus. Helsinki 1984.

Victoria Brown: Huovutus ja huopatyöt. Hongkong 1999. (Original: New Crafts: Feltwork. 1996.)

Inge Evers: Feltmaking, Techniques and Projects. Hongkong 1987. (Original: Vilt Maken. 1984.)

Tuija Nikunen, Marjukka Luodelahti ja Arja Ranta: Course in felting. Pages 20-28 from the publication by Seppo Tahvanainen (editor): Preserving and Stimulating the Common Cultural Heritage in the Countries around the Baltic Sea by Adult Education in Handicrafts. Report of the Project Co-financed by the Nordic Council of Ministers 2001-2002. Kuusankoski 2002.

Éva Ujj, Hitem a nemezrol. Copy 2003.

Filcēšana

Vēsture un tradīcijas

Filcēšana ir sens rokdarbu veids, kas ir bijis pazīstams dažādās pasaules malās. Filcs ir mīksts un silts materiāls, kas aizsargā gan no aukstuma, gan no karstuma, tāpēc no tā tiek izgatavoti dažādi izstrādājumi.

Filcēšanā parasti izmanto aitas vilnu. Vilnas šķiedras tiek filcētas mehāniska spēka iedarbībā, izmantojot ūdeni un ziepes. Šajā gadījumā ir svarīgi ievērot pakāpeniskuma principu: materiāls vispirms jāpakļauj maigai apstrādei, un tad jāpalielina spēka iedarbība.

Filcēšanas pirmsākums ir meklējams Centrālajā Āzijā. Ķīniešu hronikās Centrālā Āzija tiek saukta par filca zemi. Filca izmantošanas uzplaukums sakrīt ar periodu, kad tika pieradināti zirgi, izplatījās kaujas rati un sāka izmantot dzelzs darbarīkus.

Filcs tika izmantots dzīvojamo telšu izveidei (turku valodā dzīvojamo telti sauc par jurtu, kas faktiski apzīmē vietu, kur telts atrodas), kā arī segu un grīdas paklāju izgatavošanai. Tāpat plaši izplatīti bija arī filca ratu pārklāji un zirgu pārsegi. Bez tam no filca gatavoja dažādus apģērbus, cepures, apmetņus, apavus un zeķes. Citiem vārdiem, filca izstrādājumi bija domāti ikdienas izmantošanai. Klejotājiem, kuru iztikas avots bija ganāmpulki, filcs bija neatņemama dzīves sastāvdaļa un kultūras pamats. Tam bija sava loma arī viņu ceremonijās. Filca krāsai, rakstam un formai bija sava nozīme. Baltā krāsa simbolizēja šķīstību un spēku. Līgavas

parasti sēdēja uz balta filca. Pastāv rakstiskas liecības, ka Temujins (kurš vēlāk pieņēma Čingishana vārdu) tika kronēts uz baltas filca segas. Turcijā rakstainas balta filca segas vēl joprojām tiek izmantotas, lai aizsargātu un apsegtu bērnus. Arī turkmēņu lūgšanu filca segām ir balts pamats.

Tā kā filcs ir dabīgs materiāls, to var pārstrādāt. Veci, lietoti filca gabali netika mesti ārā, tos izmantoja jaunu izstrādājumu izgatavošanā. Pastāvēja uzskats, ka vecā izstrādājuma spēks un dvēsele iemājoja jaunajā izstrādājumā.

Turfānas tuksnesī Austrumturkmēnijā arheologi atrada visvecāko filca izstrādājumu, kas ir apmēram 4 tūkst. gadu vecs. Tas ir izgatavots 2 tūkst. gadu pirms mūsu ēras un saglabājies līdz mūsdienām, pateicoties sausajām smiltīm.

Altaja kalnu Pazirikas ielejā tika atrasti skitu prinču kapi. Pateicoties ledum, viss ir saglabājies labā stāvoklī. 6.-4. gs. pirms mūsu ēras izgatavotais filcs ir bijis ļoti augstas kvalitātes. Kapeņu sienas tika tapsētas ar filcu, dažas no tām klāja skaisti ornamentu.

Vidusjūras krastos dzīvojošie cilvēki iemācījās filcēt jau senajos laikos, bet Ziemeļāfrikā filcēšana ienāca no austrumiem 8. gadsimtā. Ieceļotāji no Eiropas atveda filcēšanu uz Ziemeļameriku un Dienvidameriku.

Vissenākais ziemeļos atrastais filca paraugs ir divi Norvēģijā Hordelendā atrasti filca gabali, kas bija aptīti ap apbedīta vīrieša kājām. To izcelsmes laiks varētu būt 4.-5. gs. pirms mūsu ēras. Dānijā Hedebijā tika atrasti arī citi filca paraugi, kā piemēram, ar darvu piesātinātā Vikingu laikmeta filca maska.

Ungāri ir pazinuši vārdu "filcs" jau tūkstošiem gadu atpakaļ. Janoss Melihs raksta: "Ungāru vārds "nemez" (tulk. filcs) ir

sastopams visnenākajos ungāru rakstītajos tekstos, tāpat arī nav šaubu, ka šis vārds ir bijis ungāru iekarotāju valodā, kas ienāca pašreizējā Ungārijas teritorijā. Šis vārds ir cēlies no irāņu (persiešu) valodas, kurā “namad” nozīmē “filcs”. Persiešu valodā “nam” nozīmē “sasists” (Magyar Nyelv—Hungarian Language, 1930).

Filca izgatavošanai izmantoja ne tikai aitas vilnu, bet arī citu dzīvnieku vilnu. Pat 20.gs. sākumā gandrīz katrā ģimenē, kurā bija mājlopi, bērniem taisīja vilnas bumbas. Pētījumi un rakstiskas liecības pierāda, ka dažādos reģionos vilnas bumbu izgatavošanas process bija pazīstams un plaši izplatīts. Šajā procesā bija vērojama liela līdzība: vilnas bumba tika izgatavota no zirga astriem vai govju spalvas, kurus vāca mēnešiem ilgi.

Somijā filcēšanas māksla tika pārņemta galvenokārt no Krievijas, bet daļēji arī no rietumiem. Krievijā 19.gadsimtā filca apavu meistari ceļoja no mājas uz māju un gatavoja apavus no saimniecībā esošās vilnas. Aukstā ziemeļu klimata dēļ filca izstrādājumu galvenais uzdevums bija pasargāt no aukstuma. Meistari gatavoja filca zeķes, kurpes, čības, starpzoles, cimds, hūtes un cepures.

Igaunijā filcēšana nebija tik izplatīta, jo aitu vilna bija īsa un raupja. Pārsvārā filca izstrādājumi tika pirkti no ceļojošiem tirgotājiem, bet dažreiz sievietes pašas taisīja filca kurpes.

Bumbas veidošana

Paņemiet lielu sauju kārstas vilnas (aptuveni bērna galvas lielumā), un uzlejiet tai karstu ziepjūdeni. Lai bumba izskatītos skaistāka, varat izmantot krāsainas šķiedras. Tad maigi berziet un apļojiet vilnas sauju ar slapjām un ziepjainām rokām. No karstuma un kustībām

vilna kļūst stingrāka. Apļojot bumbu rokās, vienmērīga spiediena ietekmē tā kļūst cietāka.

Šī procesa laikā vilnas bumba kļūst aizvien mazāka un cietāka. Beigās to varat pat spiest no visa spēka, lai iegūtu pareizo cietības pakāpi. Kad darbs ir pabeigts, izskalojiet bumbu tīrā ūdenī un ļaujiet tai izkalst. Tad šī atspērijā un lēkājā rotaļlieta ir gatava, lai ar to varētu spēlēties istabā.

Nelielas somas izgatavošana

Nelielai somai (15 x 15 cm) ir nepieciešami aptuveni 100 grammi vilnas.

Vēlamo somas modeļa šablonu izgrieziet no bieza lina vai kokvilnas auduma, kartona vai plastikas.

Sadaliet biezos vilnas slāņus plānākos, un izveidojiet divas daļas.

Ja vēlaties rotājumus, vispirms uz šablona uzlieciet dekoratīvās vilnas pūkas.

Paņemiet pusi no vilnas slāņiem, un pārklājiet ar tiem šablonu tā, lai šķiedras būtu vērstas gan horizontāli, gan vertikāli. Atstājiet apkārt šablonam 3 cm platu vīli.

Kad ir uzklāti 5-6 vilnas slāņi, jūs varat sākt liet uz tiem karstu ziepjūdeni. Vīli nemitriniet.

Sāciet maigi berzt mitro vilnu. Berziet visu virsmu ar rokām dažas minūtes, līdz tā ir safilcēta.

Tad apgrieziet otru pusi. Aplieciet vīles ap šablona malām, un rūpīgi samitriniet tās. Pēc tam sakrustojiet vilnas slāņus, un atstājiet vīli tāpat kā pirmajā pusē.

Samitriniet un berzējiet šo pusi tieši tāpat kā pirmo pusi. Kad otrā puse ir safilcēta, apgrieziet izstrādājumu un piestipriniet vīli pie pirmās puses.

Īpaša uzmanība ir vajadzīga, filcējot malas, lai nenovirzītos šķiedras un lai neizveidotos pārāk biezas malas.

Turpiniet beršanu, kamēr viss materiāls ir filcēts. Pakāpeniski palieliniet spiedienu. Neaizmirstiet, ka rokām visu laiku ir jābūt slapjām un ziepjainām.

Kad filcēšana ir pilnībā pabeigta, pārgrieziet vienu somas malu un izņemiet šablonu. Izgrieziet izstrādājumu uz labo pusi. Pārbaudiet to, un, ja nepieciešams, vēl mazliet maigi paberzējiet, lai abas puses ir vienādi filcētas. Tad paberzējiet somas augšējo malu starp rokām.

Somas aizdarei varat izmantot vai nu koka pogu, vai arī lenti.

Raksta veidošana

Rakstu var veidot dažādos veidos. Visvieglākais veids ir dekorēt izstrādājumu ar smalkām un krāsainām vilnas pūkām. Virsmai jābūt mitrai, kad uz tās tiek novietotas vilnas pūkas.

Var tik izmantoti visi no pirmsfilcēšanas sagataves izgriezti motīvi.

Pirmsfilcēšanas sagataves

Pirmsfilcēšanas sagataves ir noderīgas gadījumos, kad ir vajadzīgi paraugi ar precīzām kontūrām. Tiek izveidoti vaļīgi slāņi no krāsainas vilnas, un tad tie tiek likti krustām uz mitra linu vai kokvilnas auduma.

Linu vai kokvilnas auduma malas tiek pārliktas pāri vilnas slāņiem, kuri pēc tam tiek samitrināti ar ziepjūdeni. Vilnas slāņi un pamata materiāls tiek aptīti ap rulli. Rullēšana tiek turpināta dažas minūtes, tad tiek pagriezta otra puse un atkārtots tas pats. Pirmsfilcēšanas sagatave tiek atrullēta, un no tās tiek izgriezts filcēšanas šablons.

Plakanu filca izstrādājumu izgatavošana

Šablони, kas ir izgriezti no pirms filcēšanas sagataves, tiek uzlikti uz liela, bieza linu vai kokvilnas auduma gabala. Materiāla gabalam visās četrās malās jābūt par 20-30 cm platākam nekā gala izstrādājumam. Šablons tiek pārklāts ar plānu vilnas slāni. Tādā pašā veidā tiek uzklāti 4-5 slāņi, krustojot šķiedras. Pēc tam uz vilnas slāņa tiek uzklāts vilnas pūku slānis. Tad atkal tiek uzklāti 3-4 vilnas slāņi, krustojot šķiedras.

Kad visi slāņi ir uzklāti, tiek pārbaudītas malas un kokvilnas audums tiek pārliktas tām pāri no visām četrām pusēm. Tad izstrādājums tiek samitrināts ar karstu ziepjūdeni. Atkarībā no izstrādājuma izmēra, ir vajadzīgi 3-4 cilvēki, lai izrullētu to ar nelielu kustību amplitūdu, izmantojot plastikas cilindru (diametrs 5-8 cm). Izstrādājumu apsien ap cilindru ar auklu, un tad sāk rullēšanu un mitrināšanu. Pirmais filcēšanas posms ilgst aptuveni 20 minūtes, tad izstrādājums tiek atritināts un rullēts no otras puses vēl aptuveni 20 minūtes.

Kad izstrādājums ir atritināts, to atkal samitrina ar karstu ūdeni. Kad izstrādājums ir izrullēts no visām četrām pusēm vismaz stundas garumā vai ilgāk, tad tas tiek pagriezts uz otru pusi. Ja ir nepieciešams, šablons tiek mainīts un atkārtoti rullēts visos četros virzienos aptuveni 10 minūtes.

Rullēšanu turpina, kamēr izstrādājums kļūst pietiekami stingrs. Nedrīkst filcēt izstrādājumu pārāk ilgi, jo tad materiāla virsma kļūst trausla un krunkaina, kaut gan varbūt tieši to jūs arī vēlaties sasniegt.

Filcēšana mūsdienās

Mūsdienų cilvēkiem pakāpeniski zūd saikne ar dabu, kā arī viņiem ir mazāk iespēju iepazīties ar dabīgajiem materiāliem.

Tādējādi amatu meistariem un cilvēkiem, kuri pārzina senos amatus, ir jāuzņemas lielāka atbildība, lai palīdzētu cilvēkiem aptvert no dabīgajiem materiāliem izgatavoto izstrādājumu skaistumu un praktisko pielietojumu. Šī iemesla dēļ es cenšos izgatavot plaša patēriņa preces, kuras ir vajadzīgas arī mūsdienų cilvēkiem. Filca izstrādājumi ietver sevī dedzību, skaistumu, labestību un īpašu pievilcību.

Man patīk strādāt ar vilnu un sajūst, kā mīksta un pūkainais materiāls manās rokās pārtop par somu, cimdu vai bumbu. Jums ir jāzina, kad materiālu jāapstrādā maigi un kad ar spēku, lai iegūtu vēlamo formu. Filcējot mēs jūtam savu radošo potenciālu un cīnāmies ar nepakļāvīgo materiālu. Kad mēs to pakļaujam ar maigām kustībām, tas “kļūst draudzīgs” un mums arī jākļūst draudzīgākiem, lai šī robustā materiāla virsma un pats filca izstrādājums varētu saglabāt savu brīvību pat, ja tas tiek pārveidots.

Filcs atgriež mūs atpakaļ pie dabas, un tādējādi mēs varam atrast savu saikni ar to. Filcs ir radoša darba rezultāts, un mēs iegūstam pabeigtu izstrādājumu pūloties, sasprindzinot katru nervu un mobilizējot mūsu brīvo enerģiju. Mēs varam iegūt izejmateriālus, nenogalinot dzīvniekus, un šie izejmateriāli ir iegūstami no tā paša dzīvnieka gadu no gada.

Cilvēks ir dabas daļa, tāpēc viņš nedrīkst iznīcināt apkārtējo vidi, neierobežoti valdīt pār dabu, aizmirst par pagātņi un izlietot visus dabas resursus.

Filcs ir izturīgs materiāls. Ikviens, kurš zina par filca lomu Āzijas cilvēku dzīvē, var pamanīt tajā dabas cilvēku mūžseno vienkāršību un gudrību. Šiem cilvēkiem filcēšana bija radošs darbs, kuram viņi bija uzticīgi un kurā viņi saglabāja pagātņi. Filca paraugu izveidi un izmantošanu lielā mērā noteica tradīcijas. Mūsdienų patērētāju sabiedrībā šāda attieksme un mentalitāte ir ļoti reta parādība.

Es vēlos nodot tālāk šos principus ik reizi, kad es kādam prezentēju filcēšanas mākslu.

Éva Ujj
Filcēšanas māksliniece

Izmantotā literatūra

Gunilla Paetau Sjoberg: Huopa käyttötuotteesta taiteeseen. Trelleborg 1999. (Original: Tova, Gammal teknik på nytt sätt. 1994.)

Nellie Jäkkö: Huovutus. Helsinki 1984.

Victoria Brown: Huovutus ja huopatytöt. Hongkong 1999. (Original: New Crafts: Feltwork. 1996.)

Inge Evers: Feltmaking, Techniques and Projects. Hongkong 1987. (Original: Vilt Maken. 1984.)

Tuija Nikunen, Marjukka Luodelahti ja Arja Ranta: Course in felting. Pages 20-28 from the publication by Seppo Tahvanainen (editor): Preserving and Stimulating the Common Cultural Heritage in the Countries around the Baltic Sea by Adult Education in Handicrafts. Report of the Project Co-financed by the Nordic Council of Ministers 2001-2002. Kuusankoski 2002.

Éva Ujj, Hitem a nemezrol. Copy 2003.

Contents

To the reader	1
Nemezelés	2
Felting	10
Huovutus	15
Η κατασκευή της τσόχας	20
Viltimine	26
Filcēšana	31

Publisher	Kuusankosken työväenopisto
Editor	Seppo Tahvanainen
Working Group	Éva Ujj, Petöfi Kulturális KHT, Hungary, Tuija Nikunen Kymenlaakson Opisto, Finland, Anneli Raev, Pärnu Kutseõppekeskus, Estonia, Ilze Arbidāne, Latgales Amatniecības Meistaru Skola, Latvia, Vaso Grammatosi, Comission of Popular Education of Pieria, Greece
Photos	Béla Fehér, Tuija Nikunen, Seppo Tahvanainen
Logo of the Project	Tuija Nikunen
Translatings	Virpi Kuusela, Leene Soekov, Vija Pleiksne-Gutane, Giorgios Archontas, TIT Translation agency
Layout	Orosháza
Printed in	Printing Office of the Town Kuusankoski HR Lomakepaino Oy, Kuusankoski 2003

This project has been carried out with the support of the European Community in the framework of the Socrates programme. The content of this project does not necessarily reflect the position of the European Community, nor does it involve any responsibility on the part of the European Community.